

a kemáli politika utjain és a saadabadi egyezményt Ankara 1939 októberében új szerződéssel bővítette ki.

Egyetlen nyugtalanító mozzanata az új brit politikának *Saudi Arabia* távolmaradása a saadabadi paktumtól. Lawrenceknak csak egyszer hittek az arabok.

Közben Szíria határain *Weygand* tábornok hadsereget szervez. Törökország, mely még 1939-ben is csak úgy kötött szerződést a volt antanttal, hogy az az URSS ellen nem irányulhat, ugyancsak csapatokat von össze Tiflisszel szemközt, Karszot és Ardahant megerősíti, hogy ott ahol Enver pasa csapatai megfutamodtak a cári csapatok elől, majd Új-törökország fiai megállják a helyüket. Ezalatt Anatóliában egyre reng a föld, százezerszámra pusztulnak a parasztjai, Törökország azonban Erzerumnál védekezésre készül, éppen úgy, mint *Weygand* tábornok pedzsabi indusai, arab önkéntesei, szíriai és ausztráliai sorkatonasága. Néha másfélmillió, néha meg 350.000 katonáról beszélnek a lapok s velük szembe már német motorizált hadosztályokat is állított a világ sajtója, a kaukázusi hegyek másik oldalára. Egy dolog azonban biztos, *Weygand* hadserege előtt az orosz, hátamegett a mezopotámiai petróleum. Baku az orosz petróleum 75 százaléka. Kaukázus termelőapparátusa hatalmas és modern. Bakuban a szondák 98 százaléka villanyerőre jár s a tudomány megállapítása szerint a kaukázusi olajtartalék a leghatalmasabb a keleti földgömbön.

KÖZÉPEURÓPAI KÉRDÉSEK

A BALKÁN-ÁLLAMOK KÜLKERESKEDELMEI

A Balkán államok gazdasági életében néhány év óta lényeges eltolódások állottak be. Ezeket a változásokat elsősorban Ausztriának, Csehszlovákiának és Lengyelország egy részének Németország által történt megszállása idézte elő. Az előbb említett államok külkereskedelme most már Németországgal való kapcsolatukban jelentkezik. Azonban Németországnak a balkáni államokkal folytatott külkereskedelmében mélyreható változásokat idézett elő a jelenlegi háború is.

Ami mindenekelőtt Bulgáriát illeti, ennek Németországgal folytatott külkereskedelme, mely már korábban is erőteljesen alakult, — a háború első két hónapjában további 20-45 százalékkal növekedett az előző év megfelelő hónapjával szemben (gabonaszállítások). Ezen a mennyiségi változáson kívül a két állam kapcsolatában az a minőségi változás is bekövetkezett, hogy Bulgária egyébként állandóan passzív külkereskedelme Németországgal szemben a megnövekedett kivitel folytán erősen aktívává lett. De jelentős növekedés mutatkozik Bulgáriának Olaszország felé folytatott külkereskedelmében is, amennyiben a háború első két hónapjában az utóbbi országba irányított kivitele 84 millió lirára emelkedett, szemben az előző év azonos két hónapjának 48 millió lira kivitelével. Erőteljesen növekszik forgalma Magyarországra irányában is. Itt az emelkedés több mint huszszoros a múlt évhez viszonyítva. Viszont ezek arányában fejlődött vissza Bulgária kereskedelmi forgalma Nagybritanniával, Franciaországgal, Egyiptommal, valamint az északi államokkal.

Másképp alakult a helyzet Görögországban és Törökországban. Görögország hosszú tengerparttal és órási kereskedelmi flottával rendelkezik. Ez a flotta 1939 január elsején 1323 egységből állt, közel 2 millió tonna ürtartalommal. Ennek a flottának kilenczederésze gőzös s csak kis hányada vitorlás. A görög kereskedelmi hajózás e nagy fellendülése az első világháború óta történt. Minthogy ez a hajóraj csak az angol-francia hadiflotta égisze alatt tudja üzleteit biztonságosan lebonyolítani, érthető Görögország függő helyzete e két nagyhatalommal szemben. Albániának Olaszország által történt megszállása lényegesen változtatott ezen a helyzeten. Az erős katonai hatalom közelsége élenkitően hatott a két állam kereskedelmi kapcsolataira, ami viszont csak a nyugati hatalmakkal folytatott kereskedelem rovására történhetett.

Törökország világgazdasági jelentősége a Dardanellák és a Boszporusz révén általánosan ismert. Törökország finánciókéje összefonódott az angol és francia tőkével, Törökország olyan nagy mennyiségű gyapotot szállít Romániának (évi 600 millió lej kontingens), hogy külkereskedelmi mérlege az utóbbi állammal szemben hirtelen aktívává lett. Ez a gyapotbehozatal 1936-tól 1939-ig a tizenkétszeresére emelkedett (50 millió lejről 600 millióra).

Jugoszláviának a nyugati hatalmakkal lebonyolított külkereskedelmi forgalma állandóan visszaesőben. Így Franciaországból 1934-ben összimportjának csupán 5 százalékát hozta be s ez a szám 1938-ban 2.8 százalékra esett vissza. Az oda irányuló export, mely egyébként is jelentéktelen volt (1.5 százalék) nem változott lényegesen. Egészen másféle fejlődést vett azonban az ország albániai kereskedelme. Jugoszlávia kivitele Albánia felé 1934-ben 9.3, 1935-ben 9.8, 1936-ban 21.3, 1937-ben 32.3, 1938-ban 31.7 millió dinár. Vagyis az Albánia felé lebonyolított kivitel öt év alatt több, mint háromszorosára emelkedett, míg behozatala változatlan maradt (kb. 3 millió dinár). Ez a fejlődési folyamat Albániának Olaszország által történt megszállása után, mint az olasz-jugoszláv kereskedelmi forgalom kibővülése jön számításba s ez az olaszok albániai utépítései révén csak fokozódik. Ezekhez az építkezésekhez u. i. az anyagot főképp dalmáciai cementgyárak szállítják. De az új háború lényeges eltolódásokat idézett elő Jugoszlávia egyébirányu külkereskedelmében is. Legfontosabb kiviteli állama Németország maradt, jóllehet a forgalom a háború első hónapjaiban — közlekedési zavarok miatt — kissé visszaesett. Ezzel szemben a Németországból Jugoszláviába behozott áruk összege a háború kezdete óta erősen emelkedett. Ugylátszik, Németország megelőzni igyekszik a clearing-egyenleg tulságos megnövekedését s ezért a kivitelt szorgalmazza Jugoszlávia felé. A második legfontosabb tényező Jugoszlávia külkereskedelmében Olaszország. A háborús hónapokban a kivitel Olaszország felé is nagy mértékben növekedett, a nagymennyiségű élőállat és fa-szállítás következtében. A behozatal, főképp pamutfonalak, Olaszországból nagyjában változatlan maradt. Jugoszlávia Magyarországgal lebonyolított behozatala és kivitele a háború kitörése óta hasonlóképp emelkedik. Romániából főként olajat importál Jugoszlávia, míg ennek ellenében rezet szállít. A forgalom itt alig jelentős. Jelentős a külkereskedelmi forgalom még az Egyesült Államokkal, míg az Angliával való kereskedelme csak most van kialakulóban. Rendkívüli mértékben visszafejlődött a kapcsolat Franciaországgal, elsősorban a réz kiviteli ti-

lalma miatt. A francia luxuscikkek iránti kereslet megszűnt. Csaknem teljesen megszűnt ezenkívül az északi államokkal folytatott külkereskedelme. Végeredményben Jugoszlávia gazdasági életének egyik legfontosabb tényezője a Németországgal folytatott külkereskedelem, amely kb. 2 és félmilliárd dinár behozatalával és körülbelül ugyanannyi kivitelével, Jugoszlávia külforgalmának döntő része.

Románia külkereskedelme szempontjából is nagy jelentőséget nyertek a németországi határeltolódások. A román kivitel mintegy harmad-része jelenleg Németország és csatolt részei felé irányul s ez az arányszám a legutóbbi olajmegállapodással még lényegesen növekszik. Jellemző a román-német kereskedelem alakulására, hogy Románia német behozatala 1935-ben 5.163 millió lejről 1938-ban 9.303 millió lejre, kivitele pedig az 1935. évi 5.900 millió lejről 7.756 millió lejre emelkedett, ami a kivitel 36.03, s a behozatal 50.24 százalékát teszi. A német-román kereskedelmi megállapodás tulajdonképpen már 1939 márciusában körvonalázódott. Románia számára ez a megállapodás olyan befektetéseket tesz lehetővé a mezőgazdaságba, a bányászatba, az olajtermelésbe, ami túlhaladná a belföldi tőke erejét. A nyugati tőke a román bányászati törvény következtében ilyen vállalkozásoktól távol tartotta magát. Ennek tulajdonítható a román olajtermelés 1936-tól 1938-ig történt visszaesése is, nem pedig a kutak olajtartalmának csökkenése okozta a visszaesést. Dobrudzsában és Bucuresti környékén 1938-ban ötezer hektárt ültettek be gyapottal, ami az erős kereslet következtében igen rentábilis üzletnek is bizonyult. Ezt a területet az 1939. év folyamán 15 ezer hektárra emelték. Az ezen felüli esetleges szükségletet az olasz pamutfonalak fedezik.

A legújabb és legnagyobb balkáni hatalom, Olaszország külkereskedelme a balkáni államokkal Albánia megszállása és a háború kitörése következtében nagy mértékben fellendült. Olaszország egész importjának 1/8-ad részét a délkeleti államokból fedezi. Ennek 1/3-1/3 része Magyarországból és Romániából, 1/6-1/6 része Jugoszláviából és Törökországból, csekély rész pedig Bulgáriából és Görögországból ered. Kivitelének 10 százaléka irányul a Balkán és Délkelet-Európa felé. Ennek több, mint fele Jugoszlávia és Románia, kisebbik fele pedig Magyarország, Törökország, Görögország és Bulgária között oszlik meg. Mindezek a számok magasabbak, mint az előző években. Így pl. Olaszországnak a felsorolt államokkal 1936-ban lebonyolított külkereskedelme a mai forgalomnak a felét sem érte el. Érthető tehát az a nagyfokú érdeklődés, amivel Olaszország e fejlődő kapcsolatokat szemléli, valamint törekvése azok kibővítésére.

Ugyanez a helyzet a Balkán államok és Németország, valamint a Magyarország közti viszony tekintetében. Az utóbbi államok, geográfiai adottságaik következtében, valamint a távolabb fekvő államokkal való közlekedés háborús nehézségei miatt egyre jobban ápolják a balkáni relációk kiépítését.

Mindezeknek a kereskedelmi kapcsolatoknak az ismerete, mivel ezek, mint tudjuk, a politikai barátságoknak és ellentéteknek jelentős tényezői, könnyebbé teszi annak megállapítását, hogy Németország és Olaszország milyen kilátásokkal rendelkezik a Balkánon, melynek kereskedelmét egyre fokozottabb mértékben hódítják magukhoz s ugyanakkor miképp halványul a nyugati hatalmak befolyása (Görögország és Törökor-

szág kivételével) Európának ebben a részében. A nyugati hatalmak által tervezett esetleges támadás Törökországon keresztül Németország ellen, ma már nem oly könnyen kivihető feladat, mint 1915-ben volt, amikor a mai Jugoszlávia Németország ellen harcolt.

A gazdasági és politikai érdekek e sokrétű labirintusában igen nehéz a helyzet várható alakulását megjelölni. Nem lehet pontosan ismerni az orosz stratégiai törekvések irányát sem. Kétségtelen azonban, hogy Oroszország e stratégiai problémáinak megoldásához Németország bizonyos támogatást nyújt, vagy legalább is jóindulatu semlegességet tanúsít. A bulgár-orosz kapcsolatok bensőséges voltát közvetve csak fokozza a Németország és Bulgária közt fennálló szoros gazdasági kapcsolat. Nem lehetetlen, hogy Bulgária azért látott hozzá elég jelentős dunai kereskedelmi flottájának kiépítéséhez, mert kilátása van arra, hogy ez a flotta az orosz-német anyagszállítások folytán hathatós foglalkoztatást nyerhet. Ez annál könnyebben feltehető, mert a német-orosz együttműködés a jelek szerint mindjobban — bár csak gazdasági és diplomáciai tekintetben — kibővíül. E két hatalmas állam balkáni tervei Európának ezen a területén döntőek. Érthető így, hogy szóbanforgó területek békés konstellációja nem kívánatos állapot azokra a hatalmakra nézve, amelyek ellenségei a Balkánról fedezik háborús szükségleteik jórészét.

(N. G.)

SZEMLE, BÍRÁLATOK

AZ ÉSZ BÖLCSELŐJE ÉS AZ ESZTELEN VILÁG

Nem önguny-e az emberiség részéről, hogy megünnepli az ész bölcselelője, Descartes halálának 290. évfordulóját s miközben háborút visel, mélységes tisztelettel hitet tesz a gondolat, a közvetlen belátás igazsága mellett?

A kérdés kézenfekvő, sőt jogos. Még azok is, akik a képmutatást az emberek együttélését biztosító elemek egyikének tekintik, tulzottnak tartják ez a tisztelgést a szellem előtt. S legfeljebb melankólikusan állapítják meg: ilyen a világ, az elmélet és gyakorlat két különböző dolog.

De el kell ismerni, hogy azok számára, akik ebben az ellentétben feloldhatatlan, két külön világot látnak, Descartes alaposan kapóra jön. Rámutathatnak arra, hogy míg Descartes az ismeretelméletet, logikát, exakt természettudományt, azaz az elvont, theoretikus megállapításokat illetőleg a meglévővel szembenálló, azt tagadó, szóval forradalmár volt, addig a gyakorlati studiumokban, elsősorban az erkölcsstanban az egyház hivatalos álláspontját fogadja el és annak alátámasztására ő maga is keres észokokat.

Ugyanazokat a hangokat halljuk tehát, amelyeket Leibnizzel, Spinozával, Kanttal, Hegellel szemben használnak. Hiszen Leibniz matematikai mechanisztikus felfogását a theológiai metafizikával akarja összebékíteni. Spinoza pantheizmusában kiűzi az ablakon az istenfogalmat, de behívja az ajtón az ős-szubsztancia köpönyegében. Kant kettéválasztja a világot és a jelenségek világában szilárd, megváltozhatatlan törvénysze-